

De østrigske Fabrikinspektørers Beretning for 1895.

Den østrigske Fabriklov af 17. Juni 1883 blev ikke betragtet som et fuldt afsluttet Værk, men som den Basis, hvorpaa man skulde bygge videre. Ved Loven af 21. Juni 1884 bleve Bjærgværkernes Arbejdere inddragne under Arbejderlovgivningen, og ved Loven af 8. Marts 1885 blev Beskyttelsen delvist udstrakt til Haandværket. 1. April 1885 traadte Ulykkes- og 6. Juli 1888 Sygeforsikringsloven i Kraft. I 1895 er dette Komplex af Love yderligere blevet udvidet. 1. Jan. 1895 traadte Loven af 20. Juli 1894 om en Udvidelse af Ulykkesforsikringen og de Forsikringspligtiges Inddeling i Risikoklasser i Kraft, og 1. Maj 1895 Loven om Arbejdets Hvile i Haandværk og Industri paa Søn- og Helligdage samt de dertil knyttede ministerielle Forordninger, der fastsatte Betingelserne for Søndagsarbejdet i Fabriker med kontinuerlig Drift, samt for saadanne Erhverv, hvor Driften om Søndagen er nødvendig til Tilfredsstillelse af Befolkningens Krav. Ikke mindre Betydning har et af Handelsministeriet i 1895 udstedt Cirkulære om Betingelserne for Overarbejde haft, idet Tilladelsen til Overarbejde fremtidigt vil blive nægtet de Industridrivende, hvis Fabrikanlæg

De østrigske Fabrikinspektørers Beretning for 1895.

Den østrigske Fabriklov af 17. Juni 1883 blev ikke betragtet som et fuldt afsluttet Værk, men som den Basis, hvorpaa man skulde bygge videre. Ved Loven af 21. Juni 1884 bleve Bjærgværkernes Arbejdere inddragne under Arbejderlovgivningen, og ved Loven af 8. Marts 1885 blev Beskyttelsen delvist udstrakt til Haandværket. 1. April 1885 traadte Ulykkes- og 6. Juli 1888 Sygeforsikringsloven i Kraft. I 1895 er dette Komplex af Love yderligere blevet udvidet. 1. Jan. 1895 traadte Loven af 20. Juli 1894 om en Udvidelse af Ulykkesforsikringen og de Forsikringspligtiges Inddeling i Risikoklasser i Kraft, og 1. Maj 1895 Loven om Arbejdets Hvile i Haandværk og Industri paa Søn- og Helligdage samt de dertil knyttede ministerielle Forordninger, der fastsatte Betingelserne for Søndagsarbejdet i Fabriker med kontinuerlig Drift, samt for saadanne Erhverv, hvor Driften om Søndagen er nødvendig til Tilfredsstillelse af Befolkningens Krav. Ikke mindre Betydning har et af Handelsministeriet i 1895 udstedt Cirkulære om Betingelserne for Overarbejde haft, idet Tilladelsen til Overarbejde fremtidigt vil blive nægtet de Industridrivende, hvis Fabrikanlæg

ikke i sanitær Henseende ere Mønsteranlæg, der tilfredsstille alle Hygieinens Fordringer, eller som egenmægtigt have arbejdet udover den lovbestemte Arbejdstid, 11 Timer daglig.

Fabrikinspektionen har for Østrig vist sig som en overordentlig heldbringende Institution. Anderledes end i Tyskland, hvor den optræder for bureaukratisk. Og skønt der ogsaa i Østrig klages over, at Antallet af Medlemmer af Fabrikinspektionen er for ringe — der findes for Øjeblikket ialt 40 Inspektører og Assistenten, fordelt i 16 Inspektionskredse — har den østrigske Fabrikinspektion dog i kort Tid forstaaet at vinde saavel Arbejdsgivernes som Arbejdernes Tillid, hvad der kun er Tilfældet i faa Lande, og Fabrikinspektørerne have, hvad der endnu sjældnere er Tilfældet, igennem Aarenes Løb utrætteligt arbejdet paa at fuldkommengøre Fabriklovgivningen. Selv en Mand som Bebel har derfor i »Neue Zeit« for 1889 rolig kunnet erklære, at den østrigske Fabrikinspektion samvittighedsfuld opfylder sin Opgave, — en Ros, der fra de socialistiske Føreres Side ellers kun er blevet Mænd af saa fremragende Dygtighed som de to Læger og Fabrikinspektører, Englænderen Leonhard Horner og Schweizeren Fridolin Schuler til Del.

Fabrikinspektørernes aarlige Beretninger udsendes fra et Centralbureau, der ledes af en Centrafabrikinspektør, for Øjeblikket Ministerialraad Dr. Fr. Migerka. I hver Inspektionskreds findes 1 Fabrikinspektør og 1 à 2 Assistenten. Desuden findes der særlige Inspektører for Flodskibsfarten og i Wien for det offentlige Transportvæsen og kommunale Byggepladser. Fabrikinspektionen har i 1895 foretaget ialt

11,166 Inspektioner i 10,002 Fabriker, Bjærgværk, Værksteder og Arbejdspladser med ialt 470,327 Arbejdere, blandt hvilke kun 16 vare fra 10 til 12 og 212 fra 12 til 14 Aar gl. Paafaldende ringe er imidlertid Tallet af Nat- og Søndagsinspektioner, nemlig henholdsvis 80 og 235. Der fandt i Aarets Løb 169 Striker og 13 Lock'outs Sted, i hvis Bilæggelse Fabrikinspektørerne havde særlig Del.

Fabrikinspektørernes Beretning for 1895 er forsaavidt særlig interessant, som den i højere Grad end tidligere beskæftiger sig med Arbejdernes Vaaningsforhold, hvorigennem man faar et Indblik i de i sanitær og moralsk Henseende lige kummerlige Forhold, hvorunder det store Flertal af Industriens og Haandværkets Arbejdere leve, særlig i de Dele af det østrigske Monarki, hvor ikke blot Arbejdernes, men hele den jævne Befolknings Dannelselse er den ringeste. Anledningen til, at Fabrikinspektionen særlig har undersøgt dette Forhold, gav en Strike, der i April 1895 brød ud imellem Teglværksarbejderne i Wien og Omegn paa Grund af de elendige Forhold, hvorunder Fabrikkerne i denne indbringende Industri lod deres Arbejdere bo. Offentligheden grebes af Forfærdelse ved at erfare de Forhold,* hvorunder Teglværksarbejderne maatte bo, og under den offentlige Menings Tryk maatte Teglværksejerne snart give efter. Ialt blev der striket i 30 Teglværker med 4,244 Arbejdere. Foruden den ønskede Regulering af Beboelsesforholdene gennemførte Arbejderne under denne Strike en Lønforhøjelse af 18 pCt. og Arbejdsdagens Afkortning fra 13 à 14 Timer til 11 Timer. De 30 Teglværker, hvori der dengang strikedes, ejede ialt 146 Arbejder-

boliger med 391 Enkeltvaaninger og 462 større Sovesale. I disse var der uden Hensyn til Køn og Alder anbragt 1,325 Familier og 1,000 ugifte Arbejdere af begge Køn. Italienerne og Kroaterne boede saa godt som alle i usle Træskure og sov to og to sammen paa Træbrikker, der vare dækkede med muggent og stinkende Straa. I Forbindelse med Wiens Borgmester fik Fabrikinspektionen en radikal Ændring af disse utilbørlige Beboelsesforhold gennemført. Massekvartererne skulde helt nedlægges eller om muligt omdannes til mindre Lejligheder for Familier. Tillige blev der vedtaget Bestemmelser om Indretningen af særlige Vaske- og Køkkenrum, om Minimallufterum pr. Person, om Ventilation, om Gulves og Retiraders Beskaffenhed m. m., hvorved de tidligere Ulemper i Løbet af kortere Tid ville blive afhjulpne.

Rent undtagelsesvis har enkelte store Fabriker, hvis Ledere ere særligt humane Mænd, bygget Arbejderboliger, der i alle Henseender ere mønsterværdige; men i Almindelighed tage Storindustriens Arbejdsgivere ikke det ønskelige Hensyn til deres Arbejders Beboelsesforhold, og ofte kan kun Tvang bevæge dem til at bygge det fornødne Antal hensigtsmæssige Boliger. Et enkelt Exempel herpaa skal anføres. I en lille Bjergby, hvis Vandkraft ikke tidligere var blevet udnyttet rationelt, og hvori der i en Aarrække ikke var blevet bygget et eneste nyt Hus, blev der i 1894 anlagt en stor Fabrik, beregnet paa 500 Arbejdere. Der opstod som Følge heraf i den lille By en saadan Vaaningsnød, at ethvert Skur blev taget i Brug til Beboelse. Fabrikens Arbejdere stuvedes sammen i Rum, der i sanitær Henseende frembød den største Fare for Arbejdernes

Helbred. Fabrikinspektøren henstillede da til Byens Borgmester at kræve, at Fabrikanten snarest mulig skulde bygge de fornødne Huse til Fabrikens Arbejdere. Men denne nægtede uden videre at bygge Arbejderboliger og frakendte Borgmesteren enhver Ret til at tvinge ham dertil. Først da Byens Kommunalbestyrelse vedtog at lade alle de Boliger rydde, der frembød overhængende Fare for smitsomme Sygdommes Udbredelse, hvorved Flertallet af Fabrikens Arbejdere vilde være blevet tvunget til at forlade Byen af Mangel paa Logis, faldt Fabrikanten til Føje og tog fat paa Bygningen af Arbejderboliger. Selvfølgelig ville Bygninger, der paa den Maade fremtvinges, kun tilfredsstille de mest beskedne Fordringer, som fra et hygiejnisk Standpunkt kan stilles til deres Indretning og Belægning; men et Skridt fremad er dog dermed gjort.

Ere Storindustriens Arbejderes Beboelsesforhold saaledes end yderst slette og mangelfulde, ere de dog ofte langt at foretrække for de Opholdssteder, hvori Beværtningsfagenes, Haandværkets og den lille Industris Lærlinger og Medhjælpere tvinges til at bo. De Skildringer, som Fabrikinspektørerne give heraf, ere i den Grad skikkede til at vække Uvilje imod det bestaaende Samfund, at man, saafremt de ikke fremkom i et af selve den k. k. østrigske Regering udgivet Værk, vilde tro, de stammede fra socialistiske Agitatorer. Fra næsten alle Egne af det østrigske Monarki ere Beretningerne ens, selv fra Wien. Værst er Tilstanden dog i de Dele af Monarkiet som Galizien og Krain, hvor den jevne Befolkning staar paa det laveste Dannelsesstrin.

Fabrikinspektøren i Lemberg skriver saaledes, at de Svende og Lærlinge indrømmede Beboelsesrum lader alt tilbage at ønske. Haandværkerne ere paa Grund af det lave Dannelsesstrin, som de indtage, som Regel kun lidet modtagelige for Opfordringer til at vise deres Arbejdere og Lærlinge en nogenlunde menneskevenlig Behandling. Denne sørgelige Iagttagelse gælder ikke blot de fattigste af Standen, hvem Nøden til en vis Grad kan undskylde, men ogsaa de mere velhavende; ja i mange Tilfælde have de fattige Haandværkere mere Hjerter for og større Forstaaelse af deres Arbejders Ve og Vel end de bedre situerede. Kun i de allersjældneste Tilfælde have Lærlingene fornødent Sengetøj. De sove i mørke Aflukkør, der ikke kunne opvarmes, i Etagesenge, paa Hylder eller paa Gulvet, eller i Værkstederne, paa Høvlebænke, i Kufferter eller Hængekøjer o. s. v. Hver Krog er god nok til dem. Vaskefade betragtes som Luxus, da Folkene kun vaske og kæmme sig én Gang om Ugen, om Søndagen, naar de pynte sig til Kirkegang. Under saadanne Omstændigheder, tilføjer Fabrikinspektøren, kan det ikke undre, at en Lærling, der Ugen igennem maa arbejde strængt, som aldrig faar hvilet ordentlig ud, som lever i Smuds og kun sjældent er ordentlig klædt, kun undtagelsesvist voxer op til et fysisk og moralsk sundt Menneske. Ogsaa Haandværkets Arbejdsrum lader alt tilbage at ønske. Hos den fattige, ubemidlede Mester er Værkstedet som Regel tillige Familiens Daglig- og Spisestue, Køkken og Sovekammer. Og selv hos den bedrestillede Haandværksmester lider Værkstederne af alle mulige sanitære og hygiejniske Mangler. I Garverierne er det navnlig umuligt at

holde Orden og Renlighed, og de i dem beskæftigede Arbejdere arbejde i en stinkende Luft, der er svanger paa Forraadnelsesprodukter. Værst er Tilstanden — i Galizien som overalt — i Bagerierne. I Krakau befinde nogle Bagerier sig i mørke, dybe og fugtige Kælderrum, der ere Aarsag til, at Arbejderne lide af Gigt og Sygdomme i Aandedrætsorganerne. Hertil kommer, at Arbejderne i dette Fag forholdsvis hyppigt lide af Hud- og veneriske Sygdomme, de jødiske Bagersvende tilmed af Fnat.

Overalt i Østrig synes Haandværkerne og de mindre Industridrivende at betragte det som et ubilligt Forlangende, at enhver Svend og Lærling skal have sin egen Seng, og at de nu brugelige Etagesenge eller Sengehylder skulle afskaffes. Fabrikinspektøren i 5te Kreds (Klagenfurth) fandt saaledes et Skomagerværksted med 3 Svende og 1 Lærling, hvilke alle fire sov i det ganske lille Værksted i to Senge. Om Rengøring og Udluftning af dette Rum kunde der ikke være Tale. En Snedkermester, ugift, arbejdede med to Lærlinger. I Værkstedet, der tillige tjente til Køkken, Beboelses- og Soverum, stod to Senge, i den ene af disse sov begge Lærlingerne og i den anden Mesteren og hans Husholderske. En Skomager, hvis lille Værksted tillige tjente til Køkken og Beboelsesrum for Familien, lod Lærlingen sove i en bag Værkstedet liggende mørk Kælder, hvor Mesteren opbevarede Brænde, Kul, Kartofler og Grøntsager. 3 Svende og 2 Lærlinge hos en Skrædder sov alle fem i to Senge paa et lille Tagkammer uden Vindue. En anden Skrædder beskæftigede 2 Svende og 3 kvindelige Lærlinge. Disse tre Kvinder sov i to smaa Senge i Værkstedet og Svendene

i en Seng, der var stillet op under Spaantaget paa et Vognskur, hvortil man maatte krybe op ad en Stige. Lys erholdt dette Loft kun igennem de talrige Revner i Forskalingen, gennem hvilke Vind, Regn og Sne havde fri Passage. Paa Landet, hvor de fleste Næringsdrivende holder et Par Stykker Kvæg, indkvarteres Lærlinge og Svende som Regel om Sommeren paa Høloftet og om Vinteren i Stalden, uden Hensyn til Alder og Køn.

Ogsaa i Prag tjener mange mindre Snedkermestres Værksted til Beboelsesrum, og i det uventilerede og med Høvlspaaner fyldte Rum sove foruden Mesterens Familie som Regel 2 à 3 Lærlinge. Ja Fabrikinspektøren fandt endog her en Smedie, i hvilken der hele Dagen blev arbejdet af et Antal Svende, og hvor der bag et af Røg og Sod sværtet Forhæng fandtes en Etageseng, der tjente 3 Lærlinge til Natteleje. Lokalet var ikke ventileret, og de arme Lærlinge maatte, den ene sovende over den anden, indaande Smediens af Røg, Gas og menneskelige Uddunstninger fordærvede Luft. I Budweis lod en Smed sine 6 Lærlinge sove i en Krog af Køkkenet, og en anden Smed lod Lærlingene sove i et mørkt Rum, hvor enhver Fornyelse af Luften var komplet umulig. Ogsaa i Beværtningsfagene maa Piger og Opvartere tage til Takke med yderst elendige og sundhedsfarlige Soverum. Etsteds forekom det endog, at en Værtshusholder hver Nat spærrede sine Opvartere og Piger inde i Gæsteværelset og tog Nøglen til sig under Foregivende af, at han frygtede for, at Personalet ellers skulde bestjæle ham.

Overalt er Forholdene i Bagerierne de mest haarrejsende. At Svende og Lærlinge sove paa smudsige

Straasække, i Dejtrugene eller paa Sækkene i Melkammeret, hører til de mindste Ulemper. En Bager i Klagenfurth havde til 4 Svende og 2 Brødbærere kun én Seng, der aldrig blev udluftet, fordi Svendene benyttede den om Dagen og Brødbærerne om Natten. I et andet Bageri var der 3 Svende, 1 Lærling og 3 Brødbærersker, der alle sov i samme mørke, tidligere til Vaskekælder benyttede Rum. I et andet Bageri maatte de 3 Svende sove i et hvælvet Kælderrum, der ikke var til at opvarme, og hvis ene Væg bogstavelig talt var vaad paa Grund af det paa den anden Side værende Restaurationspissoir. Vinduet var stort, men fastnaglet, da det vendte ud til Gaardens Latringruber. I dette Lokale var Luften altid yderst slet, og Sengetøjet klamt og fugtigt. De strikende Bagersvende i Klagenfurth havde derfor mere end Grund nok til at kræve en Seng for hver Svend eller Dreng samt Soverum, der kunne ventileres og om Vinteren opvarmes. Striken sluttede med et Forlig, hvori Mestrene lovede at opfylde Svendenes Fordringer om bedre Logis; men Fabrikinspektøren erklærer, at da han ca. to Maaneder efter Strikens Afslutning undersøgte alle Klagenfurths Bagerier, fandt han alt ved det gamle, og dog vare Bageriernes Arbejderes Logisforhold af den Art, at selv den kraftigste Konstitution efterhaanden maatte blive nedbrudt. Særlig uheldige ere Forholdene i Paaskebrødsbagerierne. Paa Grund af Driftens særlige Beskaffenhed sove næsten alle Arbejderne i eller ved Bageriet. Soverummene ere smaa, lave, smudsige og umulige at ventilere, og her sove mandlige og kvindelige Arbejdere sammen uden at det vækker mindste Anstød. Hos et enkelt Firma sov i

et højst urent Lokale med kun 72 m³ Rumfang 17 Personer, gifte og ugifte, Mænd og Kvinder imellem hverandre.

At faa afhjulpet disse Forhold er foreløbig en næsten umulig Opgave for Fabrikinspektionen. Haandværkerne forstaa ikke, hvorfor Staten stiller Fordringer til dem i denne Henseende. Saaledes svarede en Haandværker Fabrikinspektøren i Troppau, da han klagede over de mørke og kolde Soverum, som denne Mand stillede til sine Folks Raadighed: »Da jeg var Lærling, sov vi paa Loftet og om Vinteren snede det ind i Sengen til os«. Saalænge saadanne Næringsdrivende, der stammer fra en Tid, hvor Mesteren ingen Pligt havde til at drage Omsorg for sine Hjælpearbejders Liv og Sundhed, endnu ere i Flertal, er der neppe noget Haab om Bedring af de her omtalte Forhold. Thi vel hersker der Nødstilstand blandt de smaa Erhvervs Udøvere i Østrig, idet Lavsloven af 1883, som de i deres Kortsynethed og Uforstand satte saa store Forventninger til, ligesaa vel som Rigets protektioniske Toldpolitik, kun har beredt dem Skuffelser og stadigt kummerligere Kaar. Men det er dog ikke Nøden, som fortrinsvis bærer Skylden for disse oprørende Forhold, men snarere den Mangel paa Dannelse og Humanitetsfølelse, som er karakteristisk for store Dele af den østerrikske Befolkning.

Hvad Fabriklokalerne angaar, synes der overalt i Østrig ved disses Indretning og Ombygning at kunne spores en stærkere og stærkere Bestræbelse for at træffe Foranstaltninger til Afværgelse af Farer for Arbejdernes Liv, Førlighed og Helbred. Den Grundsatning, at tilstrækkeligt store, høje og lyse Arbejds-

rum ikke blot er et af de bedste Beskyttelsesmidler imod Ulykkestilfælde, men ogsaa energisk modarbejde Morbiliteten i de Erhverv, hvori der forekommer Fagsygdomme, vinder mere og mere Udbredelse. Som Følge af denne Betragtning bliver den elektriske Belysning Aar for Aar almindeligere i Fabrikerne; thi Fabrikkerne erkende mere og mere, at ikke blot Driftssikkerheden forøges ved Indførelse af elektrisk Belysning; men at en af Hovedaarsagerne til Luftens Fordærvelse dermed bortfalder. Der gives dog endnu mange Fabrikker, der ikke lade noget Retsmiddel uforsøgt for at frigøre sig for eller forhale Opfyldelsen af Forlangender, som Fabrikinspektionen har stillet til dem. Og alle de ældre Fabriker lade meget tilbage at ønske baade med Hensyn til Sikkerheden og med Hensyn til Hygiejnen. I et stort Antal mindre Støberier ere Gange og Passager saaledes vedblivende saa trange, at Arbejderne, der bære det flydende Jern i svære Pander, maa træde over Støbeformer og andre Redskaber, hvad der selvfølgelig rummer ikke ringe Fare.

Antallet af Tilfælde af Fagsygdomme har i 1895 været ringere end i de umiddelbart foregaaende Aar, og kun enkelte Fag fremvise et højere Morbilitetsciffr. De hyppigst fremtrædende Fagsygdomme ere Sygdomme i Aandedrætsorganerne. Bly- og Arsenforgiftninger saavel som Fosfornekrose forekomme kun sjældent.

I Aaret 1895 er der fra de under Fabrikstilsynet hørende industrielle Erhverv blevet anmeldt ialt 44,489 Ulykkestilfælde, hvoraf 445 have haft Døden til Følge. Dette Tal, der er paafaldende stort i Forhold til de i

foregaaende Aar skete Anmeldelser — 1884 anmeldtes 556 Tilfælde, 1887 3,011, 1890 11,038, 1893 29,719 og 1894 35,476 — skyldes ingenlunde et forøget Antal Ulykkestilfælde, men den større Samvittighedsfuldhed, hvormed selv lettere Ulykkestilfælde nu imod tidligere bringes til Fabrikinspektionens Kundskab, samt den Udvidelse af Ulykkesforsikringens Omraade, som har været en Følge af Loven af 20. Juli 1894. I Virkeligheden tør man sikkert antage, at Antallet af Ulykkestilfælde i Haandværk og Industri er aftagende trods Anmeldelsernes rapide Stigen Aar for Aar. Arbejdsgiverne ere nemlig gennemgaaende villige til at indføre de Sikringsforanstaltninger imod Ulykkestilfælde under Driften, som Fabrikinspektørerne foreslaa, forudsat at disse Indretninger ikke ere for kostbare og ikke hæmme Produktionen. Disse Indretninger og Foranstaltningers Teknik bliver tilmed Aar for Aar mere fuldendt, idet en stor Del Fabriker Verden over have kastet sig over Løsningen af de herhen hørende Spørgsmaal. Det »gewerbe«-hygiejniske Musæum i Wien, der foranstalter Vandreudstillinger rundt om i Riget, i Forbindelse med Foredrag og Demonstrationer, bidrager i høj Grad til at vække saavel Arbejdsgivernes som Arbejdernes Interesse for Foranstaltninger til Forebyggelse af Ulykkestilfælde.

Sygeforsikringen synes næsten overalt at have vundet saavel Arbejdernes som Arbejdsgivernes Yndest. Den Understøttelse, de syge Arbejdere nyde, er dog baade med Hensyn til Størrelse og Varighed meget forskellig i de forskellige Sygekasser, og ikke faa Sygekasser yder en langt større Understøttelse end det Minimum, som Loven fordrer. I Wien varierer Pengehjælpens Stør-

relse fra 60 til 125 kr. pr. Dag for Mænd og fra 35 til 60 kr. pr. Dag for Kvinder, og Sygehjælpens Maximalvarighed udstrækkes i enkelte Sygekasser fra 20 Uger, det af Loven foreskrevne Minimum, til 1 Aar. Sygekasseloven bestemmer, at Sygekasserne skulle yde de fødende Kvinder, ligegyldigt om de ere gifte eller ej, Understøttelse i ialt 4 Uger før og efter deres Nedkomst. Imod denne Bestemmelse kæmpe enkelte Sygekasser. Det er saaledes ret almindeligt, at de nægte at udbetale Understøttelsen til den fødende Kvinde, saafremt hun ikke har været Medlem af Sygekassen i mindst 9 Maaneder. Ejeren af et større mekanisk Væveri tog af Hensyn til sin Fabriks-Sygekasse ingen Kvinde i Arbejde, som var i Begyndelsen af sit Svangerskab, medmindre hun ved særlig Kontrakt gav Afkald paa den hende ved hendes Nedkomst tilkommende Understøttelse, en Fremfærd, der var absolut lovstridig, og hvorimod Fabrikinspektionen maatte skride ind. Den Begravelseshjælp, Sygekasserne yde, er gennemgaaende kneben, ofte under 20 fl. I Haandværket ere Sygekasserne dog mindre vel ordnede. Mange mindre Mestre undlade at forsikre deres Svende og Lærlinge, navnlig de sidste, for hvilke Mesteren skal udrede hele Præmien. Ofte er Mesteren ogsaa saa ubemidlet, at Bidragene end ikke kunne inddrives ved Exekution. Hyppigt erfarer Arbejderen i disse Erhverv først i Sygdomstilfælde, at han »de lege« er Medlem af sit Fags Sygekasse. Som en Ulæmpe betragter Fabrikinspektionen det, at det udelukkende afhænger af Arbejdsgivernes Valg, om hans Arbejdere skulle tilhøre den ene eller anden Sygekasse; thi derved tvinges Arbejderen ofte, naar de skifte Arbejdsherre,

til at give Afkald paa erhvervede Rettigheder. I pekuniær Henseende er Sygekassernes Stilling gennemgaaende god.

Med Ulykkesforsikringen hersker der derimod næsten udelt Utilfredshed. Arbejdsgiverne ere misfornøjede med Loven paa Grund af de store Byrder, hvormed den belaster Industrien, og Arbejderne, fordi Understøttelserne ere altfor smaa. I de allerfleste Tilfælde bære de østrigske Arbejdsgivere selv alle Byrder med Hensyn til Ulykkesforsikringen; men hvor dette undtagelsesvis ikke er Tilfældet, og hvor der altsaa gøres Afdrag i Arbejdernes Løn til Præmiens Udredning, er det ikke sjældent, at Arbejderne blive afkrævede betydeligt mere end de 10 pCt. af Præmien, som Loven tilsteder.

I Følge Fabrikinspektørernes Enkeltberetninger synes Tanken om Arbejdstidens Forkortning at vinde Indpas blandt de østrigske Storindustri drivende. Medens Normalarbejdsdagen er 11 Timer, arbejdes der i et stort Antal Fabriker færre Timer daglig. I Wien og Omegn er Arbejdstiden nu saavel i Industri som Haandværk gennemgaaende 10 Timer, og i enkelte Fag $9\frac{1}{2}$ à 9 Timer dgl. Men ogsaa udenfor Wien findes der Inspektionskredse, hvor Arbejdstiden i henved Halvdelen af Fabrikerne er 10 Timer dgl. eller derunder. Ikke faa Steder have Fabrikanterne vist sig villige til at akceptere en 9 Timers Arbejdsdag, om ikke for hele Fabrikationen, saa dog for enkelte af dens Grene. Dette gælder navnlig de Fag, der beskæftiger de mest oplyste Arbejdere.

Enkelte rationelt gennemførte Experimenter har i ikke ringe Grad bidraget til at fremkalde dette Omslag

i Fabrikanternes Opfattelse. En minutiøs Undersøgelse af Produktionsudbyttet i to Væverier med mekanisk Drivkraft og iøvrigt ganske ens udstyrede, hvoraf der i det ene arbejdedes 10 Timer og i det andet 11 Timer dgl., gav saaledes til Resultat, at en Nedsættelse af Arbejdstiden fra 11 til 10 Timer dgl. ikke bragte nogen Formindskelse af Produktionsudbyttet, men snarere en ringe Forøgelse. I en Wiener Silkevarefabrik, der beskæftiger ca. 800 Arbejdere, gjorde Fabrikanten den Iagttagelse, at en Reduktion af Arbejdstiden fra 11 til 10 Timer dgl. medførte en Stigning af Produktionsudbyttet med 70 Stkr. vævet Tøj. Ved en yderligere Reduktion af Arbejdsdagen til 9 Timer mærkede han en yderst ringe Formindskelse af Udbyttet, og først ved en Reduktion af Arbejdstiden til 8 Timer dgl. blev Produktionsudbyttet kendeligt formindsket. I en Klædefabrik, der gav Lørdag Eftermiddag fri, blev der efter denne Ændrings Indførelse produceret med de samme Arbejdere et ligesaa stort Kvantum i $5\frac{1}{2}$ Dag som tidligere i 6 Dage. Af de med Hensyn til Arbejdstiden og Arbejdsinddelingen i Aarets Løb gjorde interessante Iagttagelser fortjener endnu at fremhæves: I et Blikvalseværk med kontinuerlig Drift blev der i 1895 forsøgsvis indført en Arbejdstid paa 8 Timer, altsaa 3 Skifter Arbejdere med samme Arbejdstid. Dette gav en Forøgelse paa 20 à 25 pCt. af den daglige Produktion, et Resultat, hvortil man ogsaa er kommet i andre Fabrikationer med kontinuerlig Drift, der have anstillet Forsøg med 3 Skifter à 8 Arbejdstimer istedenfor de tidligere brugte 2 Skifter à 12 Timer.

Overtrædelser af Lovens Bestemmelser om Arbejdstiden finde dog endnu hyppigt Sted, særlig i Tegl-

værkerne og Møllerne. I disse arbejdes der ofte 26 à 27 Timer i hver 36 Timer. Men da Fabrikloven mangler en bestemt Definition paa en fabrikmæssigt dreven Mølle, erklære Møllejerne som Regel, at deres Bedrift staar udenfor Fabrikloven, da Arbejdernes Antal er under 20, og unddrage sig dermed deres velfortjente Straf. I Haandværket og den lille Industri arbejdes der ofte indtil 13 Timer dgl. Her er det Kampen for det daglige Brød, der tvinger Mesteren til at forlænge Arbejdstiden. Længst er Arbejdstiden i disse Erhverv i de Dele af Monarkiet, hvor den mindre bemidlede Befolknings Kaar ere slettest og dens Dannelse ringest.

Hvad Arbejdspavserne angaar, synes Middagspavsen næsten overalt at blive overholdt i den egentlige Industri, derimod synes der at være en almindelig udbredt Tendens til Stede til at afskaffe de mindre Pavser Formiddag og Eftermiddag, selv hvor den effektive Arbejdsdag er over 10 Timer. En ret interessant Inddeling af Arbejdstiden fandtes i en Kniplings- og Bobbinetfabrik i Wiener-Neustadt, idet Arbejderne der vare inddelte i 2 Skifter, der afløste hinanden hver femte Time, saaledes at det ene Skifte arbejdede fra Kl. 6 til 11 Fm. og fra Kl. 4 til 9 Eftm., medens det andet Skifte arbejdede fra Kl. 11 Fm. til Kl. 4 Eftm. samt fra Kl. 9 Eft. til Kl. 2 Nat. Fra Kl. 2 til 6 Fm. var Fabriken lukket.

Ogsaa Helligdagslovens Bestemmelser bliver som Regel overholdt i Storindustrien, men ikke sjældent overtraadt i den lille Industri og Haandværket, dog synes selv større Arbejdsgivere undertiden at have meget lovstridige Ideer om de uopsættelige Arbejder af forbi-

gaaende Natur, som de i Nødstilfælde kunne foretage om Søndagen. Navnlig synes de tilbøjelige til at tro, at Loven berettiger dem til at arbejde om Søndagen, naar de ellers ikke kunne faa et Arbejde færdigt til bestemt Tid. Vanskeligst at gennemføre synes de af Helligdagslovens Bestemmelser at være, der vedrøre den Personalet i Beværtninger, Restaurationer og Hoteller tilkommende Fridag om Ugen som Erstatning for Søndagsarbejde, idet Fridagen paa Grund af de ejendommelige Lønningsforhold i dette Fag ofte kan bringe den paagældende Person et Pengetab.

Arbejdslønnen udbetales næsten overalt i Storindustrien om Lørdagen; men i Haandværket og den lille Industri hyppigt Søndagformiddag efter Frokost. Lønningsperioderne ere endnu i en Række Industrier overdrevent lange, som Regel 1 Maaned, skønt Arbejderne ihærdigt kæmpe for at faa Lønnen betalt i det mindste hver 14de Dag. Lønningsperioder paa over 1 Maaned forekommer dog kun blandt de italienske Teglværksarbejdere, der som Regel først faa Afregning ved Kampagnens Slutning. Lange Lønningsperioder ere selvfølgelig altid til Skade for Arbejderne, idet de bringe dem i pekuniær Afhængighed af deres Arbejdsgiver, selv i saadanne Tilfælde, hvor dette ikke er den direkte Grund til, at Arbejdsgiverne med saa stor Sejghed modsætte sig en Ændring i dette Forhold.

I Industriens Barneaar var det tilmed i de fleste Industrilande temmelig almindeligt, at Arbejdsgiverne troede sig saavel moralsk som juridisk berettigede til at drage al den pekuniære Fordel, de kunde, af Arbejdernes Forbrug. Gennem lange Lønningsperioder i Forbindelse med forskellige Former af Truck opnaaede de ikke

blot helt at udnytte Arbejderne, men ogsaa at binde dem uløseligt til Fabriken. Intet Under derfor, at de forskellige Trucksystemer ere saa forhadte af Arbejderne, og at Kravet om disses Afskaffelse og om Lønnens Betaling i rede Mønt uden Afdrag ofte har givet Anledning til omfattende Arbejderuroligheder. Helt afskaffet er Trucksystemet dog endnu ikke i den østrigske Industri, skønt den østrigske Fabriklov forbyder Arbejdsgiverne at gøre Afdrag i Arbejderens Løn for leverede Varer, med mindre disse ere nyttige og ere blevne leverede Arbejderne for samme Pris, som Fabrikanterne selv have betalt for dem. — Loven hindrer altsaa ikke velsindede Arbejdsgivere i at forsyne deres Arbejdere med alle mulige Varer til en gros Pris; men Fabrikinspektionen paaser strængt, hvor en slig Forsyning finder Sted, at Arbejderne virkelig faar Varerne til Fabrikantens Indkøbspris. — Hist og her, selv i Wien, forekommer der dog endnu utilladelige Afdrag for Cantine- og Værtshusgæld. I enkelte Teglværker i Krakau og Omegn holde Fabrikanterne en større Del af Arbejdernes Løn tilbage som Kautions til Kampagnens Slutning; men til Gengæld levere de Arbejderne Brændevin paa Kredit. Enkelte Steder, hvor Arbejderne ere tvungne til at tage Kosten hos en Værkfører eller Mester i den Fabrik, hvori de arbejde, er det ikke sjældent, at Arbejdernes Tilgodehavende paa Lønningsdagen knap kan dække hans Gæld for Kost og Logis, hvormed han retsløst er bundet til Fabriken.

Foruden gennem Truck gives der andre Veje nok, ad hvilke de inhumane Fabrikanter og Arbejdsgivere kunne gøre sig utilbørlig Fordel af Arbejdernes Løn.

Almindeligst er Afdrag for Fejl ved leveret Arbejde; men Fejl, som ikke ere blevne nævnte før paa Lønningsdagen, hvor det som Regel er umuligt for Arbejderen at godtgøre, at der sker ham Uret. En lignende Virkning har vilkaarlige Konventionalbøder, hvis Højde ofte naaer op til en Uges Løn. I en Dampmølle, hvor Daglønnen varierede fra 20 til 35 kr., var Maximum for Konventionalbøderne 5 fl. Hist og her har man i de senere Aar efter Indførelsen af den elektriske Belysning begyndt at lade Arbejderne betale for Fabrikens Belysning, Opvarmning, Rengøring og Vedligeholdelse, skønt det er absolut lovstridigt. I en Silkefabrik maatte Arbejderne endog foruden dette betale Mesterens Løn, til hvilket Formaal der fradroges i deres Løn $2\frac{1}{2}$ kr. pr. Meter færdig Vare. I en Mølle blev Lønnen aldrig fuldt udbetalt, idet Ejeren nøjedes med at give Arbejderne à Konto Betalinger, og for at fremtvinge fuldstændig Afregning maatte Arbejderne løse Arbejdsforholdet; men skete dette, var Arbejderne selvfølgelig aldrig i Stand til at bevise deres Tilgodehavendes Størrelse, men maatte nøjes med hvad Mølleejeren frivilligt vilde give dem. Overfor slige Forsøg paa ulovlig Udbytning af Arbejderne optræde de østrigske Fabrikinspektører med stor Strængthed; men da de Bøder fra 1 til 200 fl., hvori Fabrikanten kunne idømmes herfor, ikke staa i noget rimeligt Forhold til den Fordel, som en Fabrikant, der beskæftiger en større Arbejdsstyrke, kan have haft af sin lovstridige Færd, er det vanskeligt for Fabriktilsynet helt at faa dette Onde udryddet.

Hvad de unge Arbejders og Lærlinges Uddannelse angaar, er Forskellen stor imellem Industrien og

Haandværket. Selv om der i Fabrikerne ikke er Tale om nogen planmæssig Uddannelse af de der beskæftigede unge Arbejdere, er disses Uddannelse dog langt bedre i Storindustrien end i Haandværket og den lille Industri. I Haandværket findes ingen effektiv Kontrol med Lærlingeuddannelsen, og de nyoprettede Lav (Genossenschaften) have ingensteds vist sig i Stand til at gennemføre den Kontrol med Lærlingeuddannelsen, som Loven lægger i deres Haand. Paa dette som paa næsten alle Omraader have disse tidsstridige Organisationer kun beredt Skuffelse. Hovedaarsagen hertil har været den Kiv og Strid, som de have affødt overalt, og som have bortledt Lavsmedlemmernes Opmærksomhed fra de dem paahvilende Pligter. Der klages derfor ligesaa stærkt som tidligere over Mestrenes Uduelighed og Ligegyldighed, over en urimelig lang Læretid og Lærlingenes Anvendelse til Bygang og Husgerning. Ofte lægge Mestrene endog Lærlingene direkte Hindringer i Vejen for Besøg i Tegne- og Fortsættelsesskoler. Alene i Wien, hvor Forholdene dog ellers ere de bedste, blev i 1895 439 mindre Næringsdrivende idømt Bøder fra 1 til 10 fl. for sligt. Kun lidt hjælper det, at Lavbestyrelserne af og til udsender Cirkulæreskrivelser til Fagets Medlemmer om nøje at overholde deres Pligter overfor deres Lærlinger. Som Regel lægges disse Skrivelser ulæste til Side, og alt bliver ved det gamle. Bedre vil Tilstanden først blive, naar det lykkes at faa indført et systematisk Tilsyn med Lærlingeuddannelsen i Haandværket og den lille Industri; men til en Ordning af dette foreligger der end ikke noget brugeligt Forslag. Ikke ringe Kontrol øve derimod de Foreninger til Lærlinges

Anbringelse og Uddannelse, som findes i de fleste større Byer, og som flere Steder have oprettet Lærningehjem. Navnlig vaage disse Foreninger over de udenbys fra kommende Lærlinge, som tidligere altfor ofte vare Genstand for en rent umenneskelig Behandling.

Af tekniske, Fortsættelses- og Fagskoler samt Læreværksteder oprettes der Aar for Aar en stor Mængde i Østrig; men disses Antal er dog endnu fuldkomment utilstrækkeligt, og knap 11 pCt. af samtlige Lærlinge opnaa i deres Læretid den Uddannelse, som den østrigske Gewerbeordnung § 75 a har opstillet som Maal. Absolut forsømt er overalt de kvindelige Lærlinges Uddannelse i Husgerning og Madlavning, skønt denne Uddannelse er af saa stor Betydning for disse Kvinders Fremtid, idet de uden denne ere ude af Stand til at opfylde selv de simpleste af en Hustrus Pligter, naar de engang blive gifte. I Wien har Generalinspektøren Dr. Migerka dog allerede i 1892 faaet oprettet et Aftenkogekursus for Arbejdersker, hvortil senere er føjet Undervisning i Husholdningstheori og Syning. Hvert Kursus varer 2 Maaneder og omfatter 12 Elever. Undervisningen er gratis. Eleverne lære her med smaa Midler at tilvejebringe en baade nærende og velsmagende Kost, under sagkyndig Vejledning faa de hyppigt Adgang til selv at besørge Indkøb af Fødevarer, og endelig lære de at beregne de tilberedte Spisers Pris. De faa endvidere theoretisk Undervisning i Næringsmidlernes Værdi og Egenskaber o. s. v. Gennem Syundervisningen lærer Eleven at holde Linned, Dække- og Sengetøj i Orden. Indtil Udgangen af 1895 er der blevet afholdt i Wien ialt 20 tomaanedlige Kursus, hvori 240 Arbejdersker ere

blevne omhyggeligt uddannede. Omkostningerne ved disse Kursus udgør ca. 1100 fl., der dækkes ved Gaver, Aarsbidrag o. s. v. Et større Bidrag yder »Wiener Volksbildungsverein«.

Hvad Arbejdernes økonomiske Kaar angaar, har Aaret 1895 i de fleste østrigske Landsdele bragt nogen, om end kun yderst ringe Bedring. Ved den forøgede Efterspørgsel efter Arbejdere er Lønnen for Storindustriens Arbejdere steget noget undtagen i Galizien, hvor Tilstrømningen af Arbejdere fra Landet til Fabrikkerne har været saa stor, at Lønnen der snarest er gaaet ned. Desværre har den samtidige stærke Stigning af Næringsmidlernes Pris modvirket Lønnens Stigning, saa Arbejdernes Kaar, navnlig i de større Byer, trods denne neppe kan siges at være i Fremgang. Skønt Hovedaarsagen til Lønnens Stigning selvfølgelig har været Stigningen af Fødevarernes Pris, indrømmer Fabrikinspektørerne dog, og det sikkert med Rette, at den rask fremskridende Udvikling af Arbejderorganisationerne i høj Grad har bidraget til at lette Arbejderne Gennemførelsen af deres Krav om højere Løn og kortere Arbejdstid. Thi ikke blot have de uorganiserede kvindelige Arbejdere trods Dyrtiden ikke kunnet gennemføre nogen Lønforbedring, skønt deres Løn er saa ringe, at den selv i prisbillige Aar er utilstrækkelig til deres forsvarlige Underhold; men heller ikke de for største Delen uorganiserede Arbejdere i Haandværket og den lille Industri have kunnet tiltvinge sig nogen Lønforhøjelse.

Efterat Syge- og Invaliditetsforsikringen ere blevne gennemførte ved Lov og efterat disse Forsikringsformer trods alle ved dem klæbende Ulæmper har vist sig

nyttige og gavnlige for Arbejderstanden, formørkes Arbejdernes Tilværelse ikke længer som forhen af den stadigt nagende Frygt for at blive kastet ud i Nød og Elendighed paa Grund af en uventet indtrædende Sygdom eller af et uforudseligt Ulykkestilfælde; men desmere tynger Frygten for Arbejdsløshed som Følge af de hyppigere og hyppigere Kriser og Forretningsstandsninger, de Arbejderes Sind, der leve under nogenlunde ordnede Forhold, og hertil kommer endelig Frygten for Alderdommen, til hvis Sikring Lønnen kun sjeldent tillader dem at lægge noget hen. Saa godt som alle Fabrikinspektørerne erklære, at de ikke véd noget sørgeligere Syn, end naar en gammel veltjent Arbejder, der efter at have faaet Afsked paa Grund af svigtende Evner, i sin Hjælpeløshed søger Bistand hos Fabrikinspektøren, der intet formaar at udrette for ham. Og dette sker kun altfor hyppigt. De udtale sig derfor alle til Gunst for den obligatoriske Alderdomsforsørgelse efter tysk Mønster, skønt man skulde tro, at de i Tyskland indvundne Erfaringer ikke fristede til Efterligning. Det bør dog erkendes, at det ikke er alle østrigske Fabrikanter, der hensynsløst afskedige den gamle Arbejder, hvis Kræfter og Arbejdsdygtighed er opbrugt. Ikke faa større Arbejdsgivere har oprettet Alderdomsforsørgelseskasser, hvortil de bidrager ligesaavel som Arbejderne. Disse Kasser ere imidlertid næsten alle uformuende og kun istand til at tilstaa den forsørgelsesberettigede gamle Arbejder en ringe til hans Underhold absolut utilstrækkelig Understøttelse. En Fejl er det tilmed, som let kan have og sikkert i mange Tilfælde har haft ubehagelige Følger, at disse Forsørgelseskassers Formue som Regel helt eller del-

vis er anbragt i den Fabrik, for hvis Arbejdere den er oprettet.

Aaret 1895 har kun haft faa og lutter ubetydelige Striker at fremvise. Af de 59 Striker, som fandt Sted i Aarets Løb i Wien, var i Grunden kun 1, Tegl-værksarbejdernes, af nogen Betydning. Wiens 59 Striker omfattede 363 Firmaer med ialt 12,378 Arbejdere. Af Strikerne tabte Arbejderne de 30, og vandt helt eller delvis de 29. Af de udenfor Wien stedfundne Striker knytter der sig kun større Interesse til Strikerne i Bagerierne, da Bagersvendene herigennem stræbte at faa udryddet de foran skildrede umenneskelige Logisforhold, hvorunder de leve. Paa Grund af manglende Organisation kunde de dog i de fleste Byer ikke gennemføre Fordringer, som man paa Forhaand skulde tro maatte finde Støtte hos den øvrige Del af Befolkningen. Kun i Klagenfurth gik 15 af de derværende 19 Bagerier ind paa Svendenes Fordringer; men ved Aarets Slutning havde de fleste Bagere endnu ikke gennemført nogen af de krævede Forbedringer, hvoraf det tydelig fremgaar, at det er deres Hensigt at lade alt forblive ved det gamle saa længe som muligt.

B. H.